

Holger Hjelholt: *Arvefølgesag og forfatningsforhold i Det Danske Monarki ved midten af 19. århundrede. Fr. v. Pechlins virksomhed for monarkiets opretholdelse ca. 1845-51. Mit einer deutschen Zusammenfassung.* (Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskab, Historisk-filosofiske Meddelelser 46,3, København, 1973.)

I sin seneste bog behandler Holger Hjelholt forbundsgesandt, baron Fr. Pechlins indsats i København og i forbundsdagen i Frankfurt under de forvirrede arvefølgeproblemer i 1840'erne. Efter en kort redegørelse for Pechlins levnedsløb op til 1845 (inkl. hans poetiske åre) koncentrerer Holger Hjelholt sig om successionsspørgsmålet. Pechlin havde i januar 1846 på opfordring indgivet sin betænkning til arvefølgekommissionen. Efter grundige studier i dokumenterne omkring 1721 var Pechlin kommet til det resultat, at kongelovens arvefølge var blevet indført i Slesvig, og dette kunne kommissionen roligt meddele stænderne. Men med hensyn til arvefølgen i Holsten burde man gå stille med dørene.

Efter offentliggørelsen af Det åbne brev et halvt år senere, begyndte Pechlins travleste diplomatiske indsats. Der var indgået klager til forbundsdagen fra storchertugen af Oldenburg, Augustenborgeren og de holstenske stænder. Den på forhånd vanskelige situation i disse nationalistiske tider blev yderligere besværliggjort af, at Det åbne brev på væsentlige punkter ikke svarede til Pechlins egen opfattelse. Baseret på brev- og depecheregnen til og fra København, betænkninger læst op i forbundsdagen etc. skildrer Holger Hjelholt sagens gang i Frankfurt. Netop den meget grundige gennemgang af

arkivmaterialet er karakteristisk for bogen. Denne grundighed viser sig også i de mange biografiske enkeltheder omkring personen Pechlin. Dette kommer især til udtryk i kapitlerne om tiden efter 1848 – da Pechlin havde søgt sin afsked, fordi hans personlige opfattelse ikke kunne forenes med det nye ministerium – og i afsnittet om Pechlins sidste elleve leveår.

Også denne bog viser Holger Hjelholts meget detaljerede viden og store kendskab til materialet, der dog, når det gælder personen Pechlin eller successionsspørgsmålet, ikke bringer væsentlige nye resultater.

Gerda Bonderup

Dansk socialistisk teori 1850-1900. En antologi ved Jette Lundbo Levy og Morten Thing. (Politisk revyserien nr. 6, 1973).

De to udgivere har med denne antologi søgt at skabe en »bog om den danske arbejderbevægelse. Ikke nogen historie om den, ikke nogen analyse af dens udvikling. Det er en bog skrevet af bevægelsen selv, af dens teoretikere« (citater fra præsentationen på bagsiden).

Dette har de søgt at indløse ved at samle et antal tekster af Frederik Dreier, Louis Pio, Gerson Trier, Nicolaj Petersen og Gustav Bang; disse er udvalgt efter deres betydning for teoriens historie og efter format. Derfor har udgiverne ikke søgt at skabe nogen alsidighed, ikke inddraget socialdemokratiets mere officielle teoretikere (s. 8). Med den socialistiske teoris historie mener de den marxistiske tradition og en brug af denne til analyse af konkrete politiske og strategiske problemer (s. 10). Men

samtidig skal udvalgets kronologiske bredde (hverken Dreier eller Pio havde kendskab til den marxiske teori) belyse teoriens afhængighed af teoretikernes samfundsmæssige udgangspunkt. Det samlende tema i udvalget er derfor ifølge udgiverne »den teoretiske produktion på historievidenskabsens område, forsøgene på ad teoretisk vej at løse de problemer, arbejderbevægelsen støder på i sin politiske praksis« (s. 11). Formålet med en sådan tekstsamling er, at »forståelsen af denne tradition er et vigtigt moment i en mere omfattende historisk forståelse. Uden en historisk forståelse af bevægelsen gives ikke en virkelig forståelse af den moderne bevægelses vilkår og muligheder« (s. 17).

Dette formål tror jeg, at alle, der deler en mere eller mindre marxistisk inspireret historieopfattelse, umiddelbart vil kunne tilslutte sig, idet marxister netop baserer sig på erkendelsen af alle samfundsmæssige fænomeners fundamentalt historiske karakter. Til opnåelse af denne historiske bevidsthed er det meget vigtigt at gøre teksterne rent fysisk lettere tilgængelige, inden de få eksemplarer på bibliotekerne bliver slidt helt op. Derfor synes jeg, at man må hilse selve initiativet med genudgivelse af teksterne velkommen som en imødekommelse af behovet for øget historisk indsigt i arbejderbevægelsens udvikling og muligheder.

Men når jeg går over til at se på, hvorledes opgaven er realiseret, bliver min bedømmelse mere skeptisk. Selve valget af teoretikere er der ingen umiddelbar grund til at bestride; udvalget er rigtigt karakteriseret og begrænsningerne begrundet i forordet. Hvis man selv vil prioritere anderledes, kan man jo bare selv lave et andet udvalg. Kun synes jeg, at

udgiverne kunne have sparet os for Dreier-teksterne i en antologi om arbejderbevægelsens teori, da han er behandlet temmelig grundigt i forvejen. Han tilkendes en stor plads i den socialdemokratiske og kommunistiske historieskrivning (hvilket i sig selv muligvis kan være et vidnesbyrd om hans relative ufarlighed og mangel på betydning i samtiden), og der er udgivet flere antologier af hans værker (senest i 1953 og 1973) og en grundig idéhistorisk behandling, Sv. E. Stybes disputats fra 1959 om Dreier. Udgiverne taler om, at Dreier er så godt som ukendt i borgerlige oversigter (s. 11). Disse borgerlige oversigter må i så fald være de litteraturhistoriske (hvor Dreier fortjener en afgørende plads – se f. eks. udvalget i den nyudkomne uglebogsantologi af Finn Hauberg Mortensen og Johannes Nymark), for i partihistorierne står der side op og side ned om ham. Først forbundet med en langt mere dybtgående undersøgelse af kapitalismens karakter i Danmark omkring den borgerlige revolution i 1848 bliver det muligt at lade Dreier indgå i en fornuftig historisk sammenhæng; her bestyrkes blot det almindelige indtryk af en revolutionær åndsfyrste, der levede for tidligt.

Disse principielle indvendinger skal dog ikke tages alt for alvorligt, for den optrykte, centrale tekst »Capital og Arbejde« (s. 37–59) er vældig god, og jeg havde gerne tilgivet denne svaghed for Dreiers klare formuleringsevne, hvis det ikke havde medført en så katastrofal beskæring af antologien i den anden ende med sønderlemmelsen af Gustav Bang.

Udvalgene af Pio, Trier og Petersen synes jeg er meget gode, selv om det er en mangel, at skrifterne ikke er forsøgt tematiseret. Men her slår vel udgivernes manglende historiske

baggrund igennem; at søge at lade arbejderbevægelsen skrive sin egen historie ved at trykke et udvalg af tekster, er udtryk for den flade, positivistiske objektivitetsjagt, som selv borgerlige historikere så småt er ved at forlade (selv om der i skoleundervisningen stadig eksisterer en tyrkeretro på muligheden for at få kilderne til selv at tale til eleverne uden hjælp i samlende fortolkning fra lærer eller lærebog). Selvfølgelig repræsenterer et sådant udvalg enten et resultat af en analyse af den marxske teoris status i den danske arbejderbevægelse eller i hvert fald begyndelsen til én. Men det lader udgiverne os ikke få indblik i; de har blot samlet en række tekster, som de ud fra et uhistorisk/overhistorisk synspunkt finder »gode«, uden at strukturere dem i forhold til en tese.

Endvidere kan sammenstillingen af Pio o. 1871–72 med Trier og Petersen o. 1889 ff. måske indgive en falsk opfattelse af samfundets udseende på de to tidspunkter. Normalt fremstilles arbejderbevægelsens historie således, at det første tilbageslag for socialdemokratiet i slutningen af 1870'erne skyldtes ledernes moralske svigten, en opfattelse som denne sammenstilling indirekte kan komme til at understøtte. Sandheden er imidlertid, at forskellen på arbejderbevægelsens nederlag i 1870'erne og dens succes i 1880'erne bunder i objektive forhold, den industrielle kapitalismes begyndende sejr over agrarkapitalismen og den deraf følgende begyndende opkomst af en egentlig arbejderklasse (indvandringen til byerne, der tager fart osv.). Dateringen af den industrielle kapitalismes gennembrud til 1890'erne (den industrielle revolution i Danmark) er der nu relativ enighed om i den nyeste forskning (se Svend Aage Hansen: »Early Indus-

trialisation in Denmark«, Kbh. 1970 og samme: »Økonomisk Vækst i Danmark« I, 1720–1914, Kbh. 1972).

Det egentligt kritisable i antologien er imidlertid efter min mening behandlingen af Gustav Bang. På den måde, udgiverne har løst opgaven, burde de helt have udeladt ham, da de øjensynligt intet kender til ham og ikke har nogen forståelse for hans relativt originale status blandt 2. Internationales teoretiske retninger. Det synes også oprindeligt at have været intentionen at udelade Bang; ifølge titlen er det en samling af dansk socialistisk teori 1850–1900, men de optrykte Bang-artikler stammer fra årene 1907, 1910 og 1911. Ud over den kronologiske indvending har jeg den saglige, at udgiverne har udvalgt nogle i teoretisk forstand relativt intetsigende artikler. Bangs lille oversigt over »Brydningstider i Europas Historie« fra 1910 er beskåret meget godt i udvalget, men ville have stået langt klarere, hvis den var blevet bragt sammen med hans pjece fra 1915, »Den materialistiske Historieopfattelse« (denne sammenstilling ville være i fuld overensstemmelse med udgivernes formål, som jeg citerede i indledningen). Tre artikler fra Social-Demokraten fra 1907 og 1911 er taget med som eksempler på Bangs politiske journalistik. Intentionen er god nok, men hvilken teoretisk vægt har artikler om »Polakker og Galiziere« og »Selvmordet som socialt Fænomen« – hvor interessante de end er i sig selv – sammenlignet med Bangs mange artikler om f. eks. klassebevidstheden i arbejderbevægelsen, socialdemokratiets klassekarakter, teoretikerens (akademikerens) forhold til arbejderbevægelsen for blot at nævne nogle få?

At jeg er uenig med udgiverne i deres karakteristik af Bang som en

ret uvigtig parentes i socialdemokratiets udvikling (om end vigtig i den teoretiske udvikling) er en anden sag; det er et forhold, som kan debatteres, men næppe på det foreliggende grundlag. Denne præsentation af Bang er efter min mening (som jeg håber at kunne dokumentere i en kommende antologi) ufuldstændig og lidet dækkende, selv i betragtning af den ringe plads, der har været til rådighed. Udgiverne har handlet ilde mod Bang, men det skyldes foruden manglende fortrolighed med hans teoretiske produktion hele sigtet med antologien. De mener ligesom Carl Heinrich Petersen (Danske revolutionære 1970), at den rene socialistiske teori kun kunne trives uden for det reformistiske partiapparat, hvorfor det kun er oppositionelle teoretikere som Trier og Nic. Petersen, der egentlig fortjener prædikatet socialist. Det er en udbredt og letforståelig betragtning, men efter min opfattelse udtryk for en overfladisk analyse af socialdemokratiernes rolle i de kapitalistiske samfund. Ud fra en afvisning af socialdemokratiets perspektivløse forvaltning af det kapitalistiske statsapparat i dag, slutter man baglæns og afviser berettigelsen af alle reformer, som socialdemokratiet tidligere har satset hele sin styrke på at få gennemført. Dette er en fundamentalt uhistorisk fremgangsmåde, som tilslører det yderst komplekse forhold mellem marxistisk teori og reformistisk revolutionær praksis i arbejderbevægelsens historie, det forhold som det er den historiske forsknings egentlige opgave at klargøre. Kun på den måde kan historisk forskning i arbejderbevægelsens historie have interesse ud over det rent arkivalske synspunkt på den ene side og en primitiv, uforstående, moralsk fordømmelse på den anden (smlg. Gerd

Callesens krav til en ny arbejderbevægelsens historie i Den Jyske Historiker 6. årg. nr. 1, okt. 1973 s. 40-41).

Dette er årsagen til, at vi får ret god besked om de oppositionelle teoretikere, mens det ikke har været muligt for udgiverne med deres udgangspunkt at forstå Gustav Bang (eller P. Knudsen, som de slet ikke omtaler). Men inden for sine begrænsninger giver antologien et godt bidrag til forståelsen af den revolutionære socialisme i Danmark, således som Lise Togeby (langt grundigere) har givet en fremstilling af den teoretisk bevidste reformisme med bogen »Var de så røde« fra 1968.

Uffe Østergård

Jon Sundbo: *Lokalsamfundet i defensiven?* (Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling nr. 2, København 1972). 204 s.

Emnet for denne bog er en af de vigtigste problemstillinger i dansk nutidshistorie. Hvorledes har udviklingen formet sig i lokalsamfundene i efterkrigsårene? (og hvordan vil det gå med dem i fremtiden?) Den, der engang imellem kommer ud i sognene, kan ikke undgå at mærke, hvor presserende problemerne er, og at den hurtige udvikling har taget pusten fra folk. Kommunesammenlægningerne har grebet dybt ind i de små samfunds forhold og bidraget til, at den enkelte ofte føler sig uden overblik over og uden kontrolmulighed med udviklingen. Brugsen er forsvundet, mejeriet nedlagt, og der gror mos på forsamlingshuset. Befolkningen synes at indtage en resigneret, fornuftsbestemt holdning; i hvert fald indtil man vil tage skolen. Da rejser